

BİBLİYOGRAFYA:

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şht", "ğdb", "gyz" md.leri; a.mlf., *ez-Zer'â ilâ mekârimî ş-şer'â* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 111-112, 328-329, 342-346; *Lisânü'l-'Arab*, "ğdb", "şht" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğdb", "şht" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğdb", "şht" md.leri; *Müsned*, IV, 226; V, 152; Buhârî, "İlim", 28, "Edeb", 75, 76, 102, "Tevhîd", 15, 22, 28, 55, "Luka'at", 9, "İmân", 71, "Ahkâm", 13; Müslim, "Şalât", 128, "Tevbe", 4-16, "Fezâ'il", 127, "Birr", 107, 108, "Akâzîye", 16; Nesâî, "Kudât", 18; Aristio, *İlmü'l-ahlâk* (trc. Ahmed Lutfî es-Seyyid), Kahire 1343/1924, II, 2.6-8, 6.9-12, 7.10; Eflâtun, *Deulet* (trc. Sabahattin Eyüboğlu — M. Ali Cimcoz), İstanbul 1985, IV, 435^b-445^a; Kindî, *Resâ'il*, I, 126; İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ağbâr* (Tavîl), I, 396-406; Ebû Bekir er-Râzî, *Resâ'il fel-sefiyye* (nşr. P. Kraus), Kahire 1939 — Beyrut 1402/1982, s. 55-56; Ebû Zeyd el-Belhî, *Meşâlihu'l-ebdân ve'l-enfûs* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1405/1984, s. 293-304; Fârâbî, *Fuşûl müntezze'a* (nşr. Fevzi M. Neccâr), Beyrut 1986, s. 37; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk*, s. 40, 45-48; İbn Sînâ, *Tis'u resâ'il*, İstanbul 1298, s. 107, 108; Mâveridî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 244-252; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, VI/2, s. 60; Gazzâlî, *İhyâ'* (Beyrut), III, 53-55, 57, 164-181; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, I, 262; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XII, 15; XVI, 161; İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-'Akîdeti't-Şahâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî — Şuayb el-Arnâût), Beyrut 1408/1987, s. 684-687; Ali el-Kârî, *Şerhu'l-Fikhi'l-ekber*, Beyrut 1404/1984, s. 59-62; Subhî Mahmesânî, *ed-De'â'imü'l-hukkiyye li'l-kağanîni ş-şer'îyye*, Beyrut 1979, s. 223-228.

MUSTAFA ÇAĞRICI

GAZAVÂT-I HAYREDDİN PAŞA

(غزوات خير الدين پاشا)

Barbaros Hayreddin Paşa'nın hayatını ve hatıralarını ihtiva eden eser.

Eserin müellifi, muhtemelen XV. yüzyılın son çeyreğinde doğan ve bahriye-den yetişen, 1525'te yazılmış olan *Kitâb-ı Bahriyye*'nin telifinde görev alan, daha sonra Kaptanıderyâ Barbaros Hayreddin Paşa'nın hizmetine giren Murâdî mahlaslı şair Seyyid Murad'dır. Hammer'in eserin yazarı olarak Sinan Çavuş'u göstermesi (V, 4, 6) doğru değildir.

Murâdî'nin Barbaros'un yanında hangi hizmetlerde bulunduğu bilinmemekle beraber *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adlı eseri onun ağzından bu görevi sırasında yazdığı kesindir. Nitekim Preveze zaferi ve Kastelnova fethiyle ilgili zafer-nâme ve fetihnâmeler de onun kalemin-den çıkmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın bir nevi otobiyografisi olan eserin ilk kısmını 1541 yılında tamamlayan

Seyyid Murad bir nüshasını Vezîriâzam Rüstem Paşa'ya vermiştir. Bunun üzerine Rüstem Paşa'nın maiyetinde Macaristan seferine götürülmüş, bu seferin tarihini manzum ve mensur olarak yazmakla görevlendirilmiştir. İstanbul'a döndükten sonra 1546'da Hayreddin Paşa'nın hatıralarının ikinci bölümünü kaleme alan Seyyid Murad'ın nerede ve ne zaman öldüğü belli değildir.

İki bölümden oluşan *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'nın birinci bölümü 1541 yılına, ikinci bölümü ise Barbaros'un ölüm tarihi olan 1546 yılına kadar gelmektedir. Eser İshak Oruç, Hızır (Barbaros Hayreddin Paşa) ve İlyas'ın doğumları ile başlamakta, Oruç Reis'in Rodos'ta hapsedilmesi ve Şehzade Korkut'un müdahalesiyle serbest bırakılması, kardeşi Hızır'la birlikte Tunus ve Cezayir'e yerleşmeleri, Oruç'un şehâdetinden sonra Hızır'ın Osmanlı himayesine girmesi, kaptanpaşılığa tayini, Akdeniz'deki faaliyetleri, bu arada Preveze Deniz Savaşı ele alınmakta ve ölümü ile son bulmaktadır.

Gazavât-ı Hayreddin Paşa'nın ilk bölümünün hem mensur hem de manzum şekli günümüze ulaşmıştır. Man-

zum şeklinin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Revan Köşkü, nr. 1291). Mensur şeklinin çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası vardır (Gallotta, *Erdem*, IV/10, s. 151 vd.). Bazı kütüphanelerde müstakil eser gibi saklanan *Fetihnâme-i Hayreddin Paşa* ile (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1292) *Feth-i Kal'a-i Nova* (İÜ Ktp., TY, nr. 2475) adlı eserlerin *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'nın parçaları olduğu anlaşılmaktadır. İkinci bölüm ise tek bir yazma halinde Paris Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (MS, Supplément turc, nr. 1186).

Barbaros ve seferleri için tek orijinal kaynak olan *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'dan ilk istifade eden Kâtib Çelebi'dir. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi es-fâri'l-bihâr* adlı eserinin Barbaros kardeşlerle ilgili bölümünü bu kitaptan faydalanarak yazmıştır. Hayreddin Paşa'nın hatıraları özellikle Batı'da büyük ilgi görmüş ve daha 1578 yılında İspanyolca'ya çevrilmiştir (*La vida y Historia de Hayreddin llamado Barbaroxa, traduzida de Lengua Turquesca en Español Castellano*). Palermo'da Biblioteca Comunale'de bulunan bu nüsha, E. Pelaez tarafından 1880-1887 yılları arasında *Archivio Storico Siciliano* dergisinde İtalyanca'ya çevrilerek tefrika edilmiş, daha sonra da kitap halinde yayımlanmıştır (*La vita e La Storia di Ariadeno Barbarossa*, Palermo 1887; G. Bonaffini tarafından düzenlenen yeni baskısı, Palermo 1993). Eser muhtemelen Barbaros daha hayatta iken Arapça'ya da tercüme edilmiştir. Bu tercüme Nüreddin Abdülkâdir tarafından *Kitâbü Gazavâtî 'Arûc ve Hayreddin* adıyla yayımlanmış (Cezayir 1934), Mevlây Belhamîsî de Arapça metnini tenkitli neşre hazırlamıştır (doktora tezi, Aix-en-Provence Üniversitesi, 1972). Avrupa'da XIX. yüzyılda en çok kullanılan ve tanınan baskısı, XVIII. yüzyıla ait bir Arapça metinden Sander Rang ve Ferdinand Denis tarafından yapılan Fransızca çeviridir (*Fondation de la régence d'Alger, histoire des Barberousses*, I-II, Paris 1837). Macarca'ya ise Joseph Thury tarafından tercüme edilmiştir (*Török Történitirok*, Budapest 1896, II, 279-363). Madrid Escurial'deki yazma nüshanın (nr. 1663) diğer nüshalardaki değişikliklerle birlikte faksimile neşrini A. Gallotta yapmıştır ("Il Gazavat-i Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII, Napoli 1983). M. Ertuğrul Düzdağ (*Akdeniz Bizimdi, Barbaros Hayreddin Paşa'nın Savaşları: Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, İstan-

Gazavât-ı Hayreddin Paşa'nın ilk iki sayfası (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291)

bul 1973, 7. bs., 1984) ve Yılmaz Öztuna (*Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul 1989) eseri sadeleştirerek, Mustafa Yıldız da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasını (TY. nr. 2639) Almanca özeti ile (*Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, Göttingen 1991) neşretmişlerdir. Ayrıca Deniz Müzesi Komutanlığı Kütüphanesi'nde bulunan nüshası (nr. 5748), aynı müze elemanları tarafından yine sadeleştirilerek yayımlanmıştır (*Gazavât-ı Hayrettin Paşa*, Ankara 1995).

Gazavât-ı Hayreddin Paşa gazavat-nâme türü eserlerin en önemlilerindenidir. Sadece Barbaros'un deniz seferlerini ihtiva eden bir tarih kaynağı olarak değil Kanûnî Sultan Süleyman'ın deniz politikasını yansıtan bir eser olarak da türünün en güzel örneklerinden biridir. Murâdî, eserini her şeyden önce Hayreddin Paşa'nın kendisine anlattıklarına dayanarak kaleme almışsa da gazavatnâmeye bir edebî değer de katmıştır. Bu nitelik, özellikle 1543-1544 yıllarındaki Fransız seferini anlatan ve Kanûnî Sultan Süleyman ile Barbaros arasındaki yazışmaların, Macaristan seferindeki başarılar için yazılmış fetihnâme de dahil olmak üzere padişah fermanlarının dercedildiği ikinci bölümde daha açık şekilde görülmektedir (bk. A. Gallotta, "II 'Gazavât-i Hayreddin Paşa' Pars Secunda e la spedizione in Francia di Hayreddin Barbarossa", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, nşr. C. Heywood ve C. Imber, İstanbul 1994, s. 77-89).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazavât-ı Hayreddin Paşa, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291, 1292; İİ Ktp., TY, nr. 2475; Bibliothèque nationale, MS, Supplément turc, nr. 1186; Hammer (Atâ Bey), V, 4, 6; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 70-74; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. 550-560; Babinger (Üçok), s. 86-88; Necib Asım, "Gazavât-ı Hayreddin Paşa", *TOEM*, I (1911), s. 233-238; L. Porrer, "Handschriften Osmanischer Historiker in Istanbul", *Isl*, XXVI (1940), s. 173-220; Hüseyin G. Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", *DTCFD*, X (1952), s. 143-146; a.mlf., "Muradî ve Eserleri", *TTK Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-466; Aldo Gallotta, "Le Gazavat di Hayreddin Barbarossa", *Studi Magrebini*, III, Napoli 1970, s. 79-160 (Türkçeşi: "Gazavât-ı Hayreddin Paşa" [trc. Salih Akdeniz], *TTK Belleten*, XLV/180 (1981), s. 473-500); a.mlf., "II Gazavat-i Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII, Napoli 1983, s. 1-43 (Türkçeşi: "Seyyid Murad'ın Gazavât-ı Hayreddin Paşa Adlı Eseri" [trc. M. Şakiroğlu], *Erdem*, IV/10, Ankara 1988, s. 127-163); Svat Soucek, "Remarks on Some Western and Turkish Sources Dealing with the Barbarossa Brothers", *GDAAD*, I (1972), s. 63-72.

ALDO GALLOTTA

GAZAVÂT-I SULTAN MURAD

(غزوات سلطان مراد)

II. Murad devrinde cereyan eden İzladi ve Varna savaşları ile Mahmud Paşa'nın hayatını ve faaliyetlerini konu alan anonim gazavatnâme.

Osmanlı tarih yazıcılığının ilk dönemlerinde kaleme alınan ve gazavatnâme türünün bilinen en eski örneklerinden biri olan eser birbirine bağlı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, 63. varağa kadar devam eden ve 1443-1444 yılları olaylarını ihtiva eden "Gazavât", ikincisi de "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi"dir. Bilinen tek nüshası, Bilkent Üniversitesi Halil İnalcık koleksiyonunda bulunmaktadır. Üzerinde iki temellük mührü bulunan eserin ilk sayfasındaki fihriste göre nüshanın yetmiş bir varaktan ibaret olduğu anlaşılmaktaysa da 63. varaktan itibaren "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi"nin başladığı, bunun da 66. varaktan sonraki beş varağının koparıldığı görülmektedir. "Gazavât" kısmının 25 ve 30. varakları da eksiktir. Eserin telif tarihi belli değilse de giriş kısmında II. Murad'dan merhum diye söz edilmesi, onun ölümünden (1451) sonra yazılmış olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Eserin "Gazavât" bölümünün muhtevasını, Bizans imparatorunun (VIII. Ioannes Palaiologos) ve Macar kralının (I. Ladislas) Osmanlılar aleyhindeki faaliyetleri, Varna Savaşı, Düzmece Mustafa olayı, Vidin, Niğbolu, Tirnova ve Varna kuşatmaları teşkil etmektedir. Bu bölüm, İzladi ve Varna savaşları hakkında eldeki kaynakların en ayrıntılı olanıdır. Eser ayrıca 1444 Edirne barış görüşmelerinin hangi şartlar altında yapıldığını ortaya koymakta, bu müzakerelerin seyrinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakta, özellikle Segedin görüşmeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. "Gazavât"ta verilen bilgiler Batı kaynaklarıyla mutabakat halinde, hatta onları tamamlar ve tashih eder niteliktedir. Meçhul müellifin hadiseleri doğru ve ayrıntılı biçimde tesbit edebilecek durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde öteki kaynaklarda adları bile geçmeyen, dönemin ikinci derecede şahsiyetleriyle ilgili bilgilere de rastlanır. Osmanlı tarih yazıcılığının ilk devirlerindeki geleneğe uygun olarak eserin tamamında gazâ ruhu hâkimdir.

Nüshanın "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi" bölümü, Fâtih Sultan Mehmed devri vezîriâzamlarından Mahmud Paşa'nın hayatını ve faaliyetlerini konu almaktadır. Muhtevsından, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde meydana getirilmiş bir versiyon olduğu ve bu devirde "Gazavât" ile birleştirildiği anlaşılmaktadır. Sonu eksik olan bu kısmın İstanbul kütüphanelerinde tam nüshaları da vardır. Ancak eksik olan nüshanın tarihî gerçekleri ötekilere göre daha doğru yansıttığı görülmektedir.

Anonim tarihler, Chalkokondiles ve Kemalpaşazâde'nin tarihleriyle olan bazı paralellikler, eserin XV. yüzyılda bilindiği intibakı vermekle birlikte günümüze ulaşan kaynaklarda *Gazavât-ı Sultan Murad*'in kullanıldığını söylemek güçtür. Zira başta Edirne barış görüşmeleri ve antlaşması olmak üzere "Gazavât"taki çok önemli bilgiler bu kaynaklarda yoktur. Eser daha sonraki tarihçiler tarafından da kullanılmamıştır. Bunun başlıca sebebi, bilinen yegâne nüshanın Anadolu'nun bir köşesinde özel

Gazavât-ı Sultan Murad'in tıpkıbasımının ilk sayfası
(nşr. H. İnalcık — M. Oğuz, Ankara 1978, s. 5)

